

دانشگاه تربیت مدرس

مشخصات کلی، برنامه درسی و سرفصل دروس

دوره: کارشناسی ارشد

رشته: زبان و ادبیات عربی

با گرایش:

ادبیات عربی

دانشکده علوم انسانی

مصوب جلسه مورخ ۸۵/۴/۱۹ شورای دانشگاه

این برنامه براساس مصوبه جلسه ۶۳۱ مورخ ۸۶/۲/۲۹ شورای عالی برنامه ریزی مبنی بر ضرورت ایجاد رشته زبان و ادبیات عربی با گرایش ادبیات عربی در دانشگاه تربیت مدرس و مطابق مواد آیین نامه و اگذاری اختیار برنامه ریزی درسی به دانشگاهها توسط اعضای هیأت علمی گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده علوم انسانی تهیه و تنظیم و در جلسه ۸۵/۴/۱۹ شورای دانشگاه به تصویب رسید.

مصوبه شورای دانشگاه مورخ ۸۵/۴/۱۹ در خصوص برنامه درسی
رشته زبان و ادبیات عربی، گرایش ادبیات عربی در دوره کارشناسی ارشد

برنامه درسی رشته زبان و ادبیات عربی، گرایش ادبیات عربی دوره کارشناسی ارشد
که توسط هیات علمی گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده علوم انسانی تهیه و تدوین شده
بود با اکثریت آراء به تصویب رسید.

این برنامه از تاریخ تصویب لازم الاجرا است.*

*: هر تغییر در برنامه مجاز نیست مگر آن که به تصویب شورای دانشگاه برسد.

رای صادره جلسه مورخ ۸۵/۴/۱۹ شورای دانشگاه در مورد برنامه درسی رشته زبان و ادبیات عربی، گرایش
ادبیات عربی در دوره کارشناسی ارشد صحیح است. به واحدهای ذی ربط ابلاغ شود.

رئیس دانشگاه

باسمه تعالی

فصل اول: مشخصات کلی برنامه دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عربی (گرایش ادبیات)

مقدمه:

رشته زبان و ادبیات عربی به لحاظ اهمیت زیاد آن در شناختن فرهنگ و تمدن عظیم اسلامی، در اکثر دانشگاههای معروف آمریکا و اروپا و دیگر دانشگاههای دنیا، حضوری پرسابقه و در عین حال گرم دارد و این رشته به شکل و شیوه آکادمیک و دانشگاهی از دیرباز در دانشگاههای معروف کشورمان، ظهور و حضوری گرم و فعال داشته است، بطوریکه پس از انقلاب اسلامی در ایران، به شدت گسترش پیدا کرده و اینک در حدود بیش از ۲۵ دانشگاه دولتی و ۳۰ دانشگاه آزاد، رشته زبان و ادبیات عربی تأسیس شده است که علاوه بر دوره کارشناسی، در خیلی از دانشگاهها، دوره کارشناسی ارشد و در ۶ دانشگاه، دوره دکتری دایر می‌باشد، ظهور و حضور این رشته در دانشگاه تربیت مدرس به سال ۱۳۶۳ برمی‌گردد. از آنجا که زبان عربی یکی از زبانهای زنده دنیاست و میلیونها انسان، به آن تکلم می‌کنند و از آنجا که این زبان و ادبیات با زبان و ادبیات فارسی به شکل بی‌نظیری درآمیخته است و از همه مهمتر این زبان، زبان قرآن کریم و میراث تمدنی اسلام می‌باشد، اهتمام به این زبان و ادبیات در کشوری مثل ایران، دارای اهمیت فراوانی است بطوری

که قانون اساسی جمهوری اسلامی، ماده ۱۶ خود را به آموزش اجباری زبان عربی از سطح راهنمایی تا پایان دوره متوسطه اختصاص داده است.

دانشگاه تربیت مدرس

أ) تعریف:

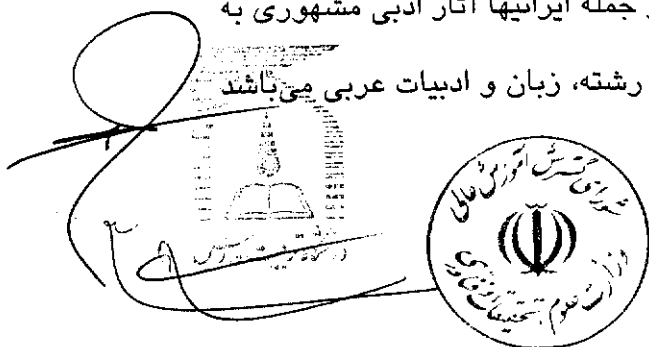
رشته زبان و ادبیات عربی همانطور که از اسم آن پیداست دارای دو بخش است بخش اول مربوط به زبان عربی و بخش دوم مربوط به ادبیات عربی، اما متأسفانه تاکنون این رشته با نام کلی «زبان و ادبیات عرب» ارائه شده است.

با تحقیقی که از طریق اینترنت از بیش از ۱۰ دانشگاه کشورهای عربی و غیرعربی صورت گرفته است حداقل دو گرایش به نامهای قسم اللغه (گرایش زبان) و قسم الادب (گرایش ادبیات) وجود دارد البته گرایشهای دیگری نیز وجود دارد مانند «النقد والادب المقارن (نقد و ادبیات تطبیقی)»، بنابراین گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس پس از مدتها بحث و بررسی و مشورت با صاحب نظران داخلی و خارجی به این نتیجه رسیده است که دو گرایش: آموزش زبان عربی و ادبیات را در اولین فرصت ایجاد کند که اینک و در این برنامه، برنامه درسی و سرفصلهای گرایش ادبیات را در مقطع کارشناسی ارشد تقدیم می‌کند و در اولین فرصت و با تمهید مقدمات و جلب و جذب امکانات نسبت به ایجاد گرایش آموزش زبان عربی و در میان مدت نسبت به ایجاد گرایش «ادبیات تطبیقی» اقدام خواهد کرد. ان شاء الله.

توضیح: آنچه که تاکنون درباره نام رشته فوق‌الذکر در دانشگاههای ایران معروف و مشهور بوده است «زبان و ادبیات عرب» می‌باشد که تسمیه‌ای ناقص و به یک اعتبار تسمیه غلطی می‌باشد چرا که آنچه به زبان عربی در طول تاریخ نوشته شده است مخصوص عربها نبوده است بلکه اقوام غیرعرب از جمله ایرانیها آثار ادبی مشهوری به

زبان عربی نوشته‌اند بنابراین نام صحیح برای این رشته، زبان و ادبیات عربی می‌باشد

مانند زبان و ادبیات انگلیسی

بنابراین بعد از این نام این رشته در مکاتبات رسمی زبان و ادبیات عربی خواهد بود
نه زبان و ادبیات عرب.

(ب) هدف:

- ۱) آشنائی بازبان وحی و ادبیات منثور و منظومی که به زبان عربی نوشته شده است.
- ۲) آشنائی با فرهنگ و تمدن عظیم اسلامی و نقش و جایگاه ملتهای مختلف در آن.
- ۳) ارتباط با جهان اسلام از جمله با جهان عرب.
- ۴) کمک به غنی‌سازی فرهنگ و ادبیات ملی.
- ۵) آشنائی با تحولات و دگرگونیهای ادبی و هنری جهان غرب.
- ۶) آشنائی با مکاتب نقدی معاصر.
- ۷) آشنائی با فنون مختلف ادبی.

(ج) تعداد واحدهای آموزشی و پژوهشی و نحوه انتخاب آنها

دانشجو موظف است در این دوره ۲۸ واحد آموزشی را به عنوان دروس تخصصی و پایه و اختیاری در حوزه ادبیات عربی و حوزه‌های مرتبط با آن بگذراند که دانشجو پس از گذراندن آنها با توجه به اینکه در دوره کارشناسی، آشنائی اجمالی با ادبیات عربی پیدا کرده است می‌تواند در عرصه‌های تخصصی ادبیات عربی به تحقیق و پژوهش بپردازد و راه را برای رسیدن به تخصص کامل در دوره دکترای ادبیات عربی هموار سازد.

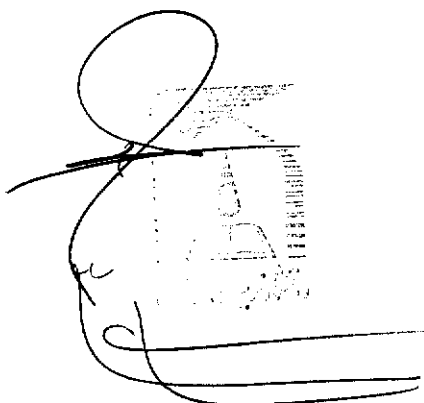
تعداد واحدهای پژوهشی (پایان‌نامه) ۴ واحد می‌باشد که جمع واحدهای آموزشی و

پژوهشی به ۳۲ واحد می‌رسد.

لازم به ذکر است که هشت واحد به عنوان پیش‌نیاز در نظر گرفته شده است. طول مدت دوره کارشناسی ارشد، براساس آئین‌نامه آموزشی دانشگاه تربیت‌مدرس خواهد بود، دانشجو موظف است در طول ترم سوم تحصیلی موضوع پایان‌نامه خود را در کمیته تخصصی گروه به تصویب برساند.

توضیح: کلیه دروس آموزشی در قالب درس دو واحدی ارائه می‌شود و کلیه درسها- بجز درس روش تحقیق و سمینار و درس روش تدریس که نظری و عملی می‌باشد- نظری می‌باشند.

فصل دوم

برنامه درسی شامل :

۸ واحد	۱- دروس پیش نیاز
۱۰ واحد	۲- دروس پایه
۱۲ واحد	۳- دروس تخصصی
۶ واحد	۴- دروس اختیاری
۴ واحد	۵- پایان نامه

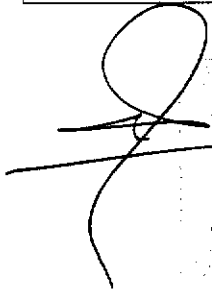

Handwritten signature and a faint stamp.

رشته زبان و ادبیات عربی (گرایش ادبیات) مقطع کارشناسی ارشد

دروس پیش‌نیاز

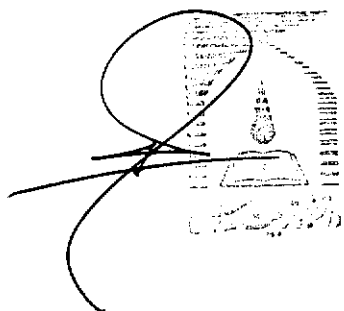
نام درس	کد درس	تعداد واحد	پیش نیاز
متون تخصصی انگلیسی		۲	ندارد
سیری در تاریخ ادبیات عربی از آغاز تا عصر حاضر		۲	ندارد
ترجمه متون شعر		۲	ندارد
ترجمه متون نثر		۲	ندارد

- کلیه دانشجویان کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عربی (گرایش ادبیات) موظف به گذراندن دو واحد « متون تخصصی انگلیسی » در اولین نیمسال می باشند و واحد دیگر، مخصوص دانشجویانی است که از سایر رشته ها وارد دوره کارشناسی ارشد ادبیات عربی شده اند که به تشخیص گروه انتخاب می شوند.

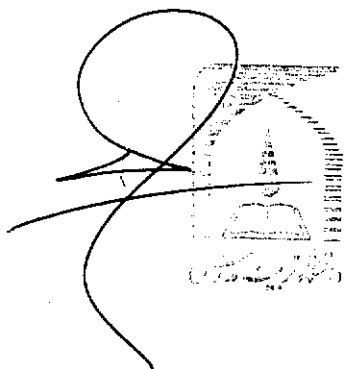

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized initial and a long horizontal stroke.

رشته زبان و ادبیات عربی - گرایش ادبیات - مقطع کارشناسی ارشد

دروس پایه :

ردیف	نام درس	کد درس	تعداد واحد	پیش نیاز
۱-	مباحث صرفی و نحوی		۲	ندارد
۲-	مباحث علوم بلاغی		۲	دارد
۳-	نقد ادبی و مکاتب نقدی		۲	ندارد
۴-	روش تحقیق و سمینار		۲	دارد
۵-	تفاسیر ادبی قرآن کریم		۲	دارد
جمعاً			۱۰ واحد	

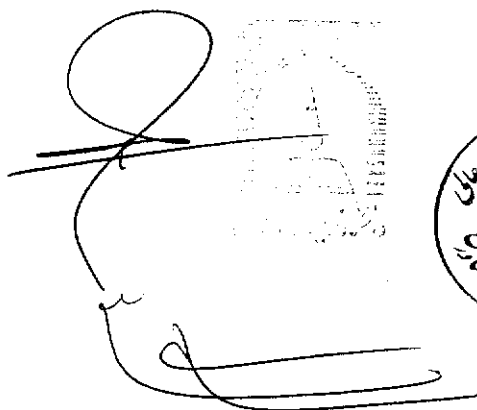

Handwritten signature

رشته زبان و ادبیات عربی - گرایش ادبیات - مقطع کارشناسی ارشد

دروس تخصصی:

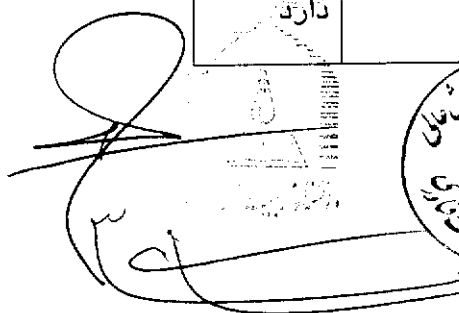

ردیف	نام درس	کد درس	تعداد واحد	پیش نیاز
۱	شعر عربی از آغاز تا پایان دوره اموی		۲	ندارد
۲	نثر عربی از آغاز تا پایان دوره اموی		۲	ندارد
۳	شعر عربی در دوره عباسی		۲	دارد
۴	نثر عربی در دوره عباسی		۲	دارد
۵	شعر دوره معاصر		۲	دارد
۶	نثر دوره معاصر		۲	دارد
	جمعاً		۱۲ واحد	

رشته زبان و ادبیات عربی - گرایش ادبیات - مقطع کارشناسی ارشد

دروس اختیاری

ردیف	نام درس	کد درس	تعداد واحد	پیش نیاز
۱	ادبیات تطبیقی		۲	دارد
۲	مباحث زبان شناسی عربی		۲	دارد
۳	ادبیات مغرب و اندلس		۲	دارد
۴	ادبیات دوره وسیط		۲	دارد
۵	ادبیات زنان		۲	ندارد
۶	ادبیات داستانی		۲	دارد

ندارد	۲		ادبیات عرفانی	۷
دارد	۲		روش تدریس	۸

دانشجویان از میان ۱۶ واحد فوق ، موظف است ۶ واحد را انتخاب کنند .

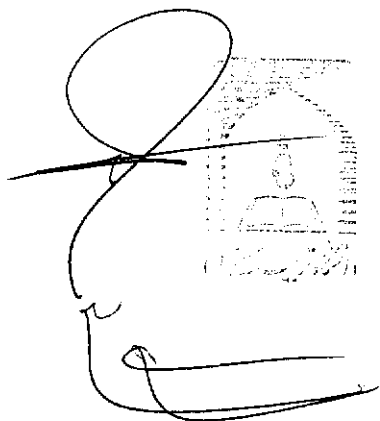

واحد های پژوهشی (پایان نامه)

ردیف	نام درس	کد درس	تعداد واحد	پیش نیاز
۱	پایان نامه		۴	گذراندن کلیه دروس دوره آموزشی

فصل سوم: سرفصل دروس رشته زبان و ادبیات عربی

(گرایش ادبیات)

نام درس: سیری در تاریخ ادبیات عربی از آغاز تا عصر حاضر (پیش نیاز)

نوع درس: نظری

پیش‌نیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

هدف:

هدف از این درس آشنایی دانشجویان با ادوار مختلف تاریخ ادبیات عربی از آغاز تا عصر حاضر و نوآوریهای ادبی هر دوره و اعلام مشاهیر نظم و نثر دوره های مختلف می باشد .

سرفصل‌شن‌دروس:

ادبیات قدیم:

✓مصادر ادبی جاهلی

✓شعر جاهلی

✓نثر جاهلی

ادبیات سلامی و اموی

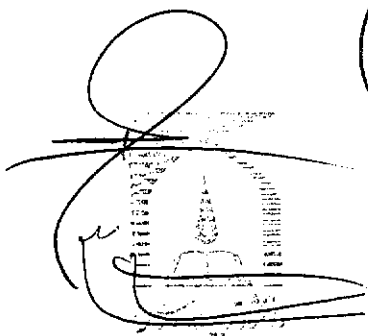
✓اسلام و ادبیات

✓شعر اسلامی

✓نثر اسلامی

✓شعر اموی

✓نثر اموی

ادبیات عباسی

✓ شعر عباسی

✓ نثر عباسی

ادبیات در مغرب و اندلس

✓ شعر

✓ نثر

ادبیات در دوره میانه

✓ شعر

✓ نثر

ادبیات جدید

✓ عصر نهضت

✓ پیشگامان نثر

✓ پیشگامان شعر

✓ ادبیات حدیث ، مشاهیر ادبیات منثور

✓ ادبیات معاصر ، نویسندگان معاصر ، شعرای معاصر

منابع:

✓ الموجز فی تاریخ الادب العربی : حنا الفاخوری

✓ تاریخ الادب العربی ک کارل بر وکلمان

دانشگاه تهران
کتابخانه مرکزی

- ✓تاریخ الادب العربی فی العصر العباسی : محمد علی آذرشب
- ✓تاریخ الادب العربی فی ضوء المنهج الاسلامی : محمود البستانی
- ✓رؤاد النهضة : مارون عبود
- ✓تاریخ العربی : شوقی صنیف
- ✓الادب الملتزم بحب اهل البيت : صادق سیاحی
- ✓دراسات فی الادب العربی المعاصی : شوقی صنیف
- ✓فی الادب الحدیث: عمر الد سوقی

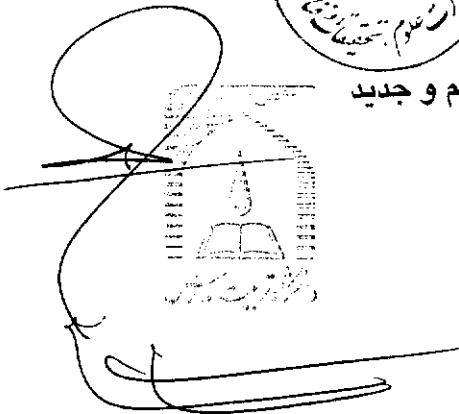
نام درس: ترجمه متون شعر (پیشنیاز)

نوع درس: نظری

پیشنیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

هدف: آشنایی دانشجو با ترجمه و فهم انواع متون شعری قدیم و جدید

سرفصل دروس:

نمونه هائی از متون شعری از عصر جاهلی تا عصر حاضر انتخاب شده و در اختیار دانشجو قرار داده می شود تا به ترجمه و تجزیه و تحلیل آنها در کلاس پرداخته گردد .
متون نثری مانند خطبه های عصر جاهلی - نمونه هائی از خطبه های نهج البلاغه - رسائل عبد المجید کاتب - کليلة و دمنه - سيرة عنتره - الف ليلة و ليلة - مقامات حریری و بدیع الزمان همدانی - رسائل ابن العمید - نمونه هائی از نثر دوره انحطاط و نمونه هائی از نثر دوره معاصر مانند جبران خلیل جبران - منظومی - نجیب محفوظ - توفیق الحکیم و محمود تیمور .

نمونه هائی از شعر دوره های مختلف از دواوین شعراء یا از کتاب ۵ جلدی «المجانی الحديثه» انتخاب و مورد تدریس و ترجمه و تجزیه و تحلیل قرار می گیرد .

منابع :

۱- مجانی الدب : لویس شیخو

۲- المجانی الحديثه ۵ جلدی : فؤاد افرام البستانی

۳- المعلقات السبع - الزوزنی

۴- دواوین شعرای عصر جاهلی

۵- دواوین شعرای عصر صدر اسلام و اموی

۶- دواوین شعرای دوره عباسی

۷- دواوین شعرای دوره انحطاط

۸- دواوین شعرای دوره معاصر

نام درس: ترجمه متون نثر (پیشنیاز)

نوع درس: نظری

پیشنیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی دانشجو با ترجمه و فهم انواع متون نثری قدیم و جدید

سرفصلها:

نمونه هائی از متون نثری از عصر جاهلی تا عصر حاضر انتخاب و مورد تدریس و تجزیه و تحلیل قرار می گیرد.

متون نثری مانند: خطبه های عصر جاهلی، نمونه هائی از متون نهج البلاغه، کلیله و دمنه، سیره عنتره، الف لیله و لیله، مقامات حریری و بدیع الزمان همدانی، رسائل ابن العمید، نمونه هائی از متون معاصر مانند: جبران خلیل، منفلوطی، نجیب محفوظ، توفیق الحکیم و محمود تیمور. منابع: (۱) نهج البلاغه (۲) المجانی الحدیثه تالیف: فواد افرام البستانی (۳) الفن و مذاهبه فی النثر العربی شوقی ضیف (۴) النثر الفنی فی القرن الرابع تالیف: زکی مبارک (۵) مراحل تطور النثر العربی فی نماذج تالیف: علی شلق (۶) محاورات مع النثر العربی تالیف: مصطفی ناصف

Handwritten signature and official stamp of the Ministry of Education and Higher Education of the Islamic Republic of Iran.

نام درس: متون تخصصی انگلیسی (پیش نیاز)

نوع واحد: نظری

پیش نیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

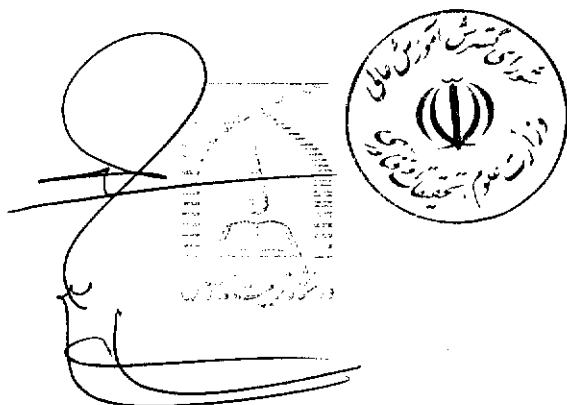
هدف: آشنائی با متون تخصصی که در زمینه ادبیات عربی به زبان انگلیسی نوشته شده است و کسب مهارت در استفاده از این نوع متون و منابع در تحقیقات و پژوهشهای تخصصی

سر فصل:

استاد موظف است مهمترین منابعی که به زبان انگلیسی مخصوصاً از طرف خاورشناسان نوشته شده است معرفی کند، سپس بخشهایی از آن منابع را برای تدریس و بخشهایی را برای تحقیق دانشجویان معرفی کند و راه استفاده از این نوع متون را به همراه اصطلاحات ادبی برای آنها بیان کند.

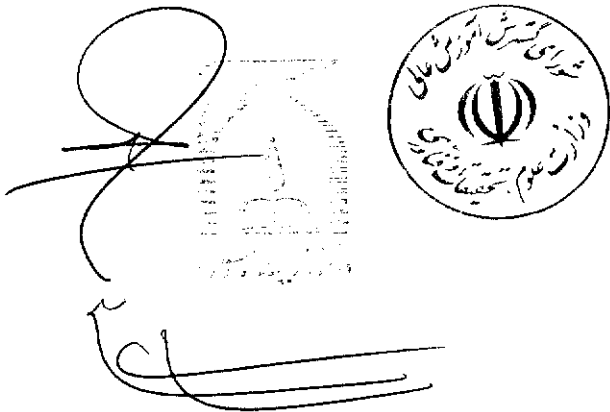
منابع:

۱- تاریخ ادبیات عربی تألیف رینوالد نیکلسون

۲- دائره المعارف اسلامى به زبان انگليسى

۳- آثار خاورشناسان بزرگى مانند گلدزيهر، ادوراد براون و بلاشر

نام درس: مباحث صرفی و نحوی (درس پایه)

نوع واحد . نظری

پیش نیاز . ندارد

تعداد واحد . ۲

هدف: آشنائی با مباحث مهم و کاربردی صرف و نحو و تحلیل و نقد آنها به منظور قرائت و

درک صحیح متون ادبی

سرفصل:

✓ تحلیل و بررسی مباحثی مانند جمله اسمیه و ملحقات آن

✓ جمله فعلیه و ملحقات آن

✓ حروف معانی

✓ اعراب و بنا

✓ محذوفات

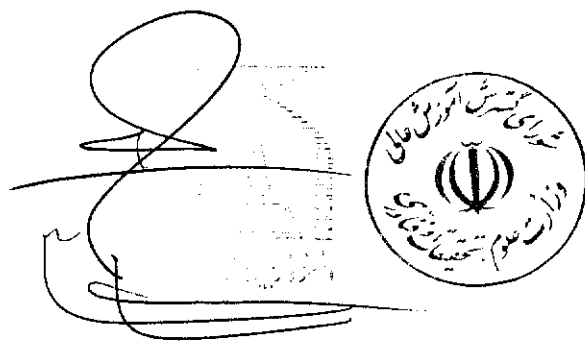
✓ توابع

✓ اعراب الجمل

✓ تحلیل صرفی و نحوی متون ادبی منتخب به منظور درک صحیح متون ادبی

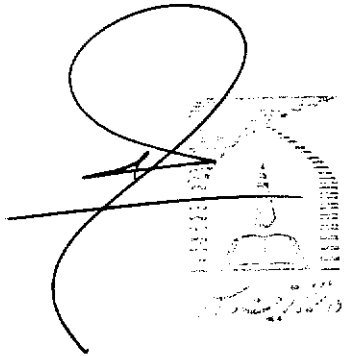
بعنوان کار کاربردی و عملی در سر کلاس

✓ نمونه هائی از نثر و شعر عربی برای تحلیل صرفی و نحوی از طرف دانشجویان

منابع:

- ۱- النحو الوافی چهار جلد (عباس حسن)
- ۲- مغنی اللیب (ابن هشام)
- ۳- شرح ابن عقیل (ابن عقیل)
- ۴- مشکله " شعر المتنبی
- ۵- کتابهای مربوط به اعراب القرآن مانند محی الدین درویش

نام درس: مباحث علوم بلاغی (درس پایه)

نوع واحد . نظری

پیش نیاز . مباحث صرفی و نحوی

تعداد واحد . ۲

هدف:

آشنائی با مباحث مهم و کاربردی علوم بلاغی و نقد و تحلیل انها به منظور درک صحیح متون ادبی و دریافت زیبایی شناسی آن .

سرفصل:

✓ تحلیل و نقد مباحثی مانند اسناد

✓ فصل و وصل

✓ ایجاز

✓ اطناب

✓ همه مباحث مربوط به علم بیان

✓ مسائل مهم علم بدیع

✓ بلاغت قدیم و بلاغت جدید و تفاوت آندو

منابع:

۱- مختصر المعانی تألیف سعدالدین تفتازانی

۲- دراسة و نقد فی مسائل بلاغیة هامة تألیف دکتر محمد فاضلی

۳- التصوير الفنی فی القرآن الکریم تألیف سید قطب

۴- اسرار البلاغه تألیف عبد القاهر جرجانی

Handwritten signature or stamp in Persian script.

نام درس: نقد ادبی و مکاتب نقدی (درس پایه)

نوع واحد: نظری

پیش نیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

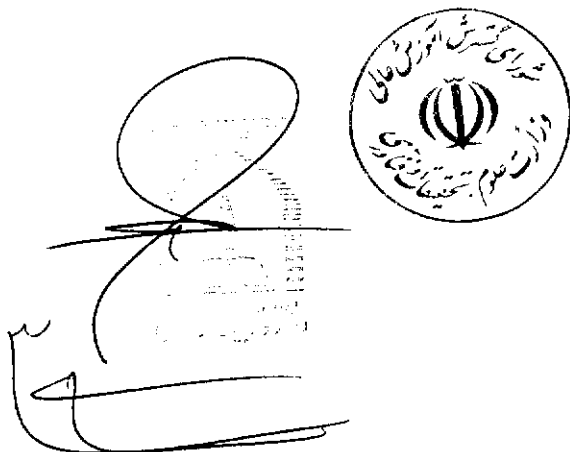
هدف:

آشنائی با سیر تحول نقد ادبی عربی و مکاتب نقدی به منظور کسب مهارت در تحلیل و نقد

انواع متون شعری و نثری

سر فصل:

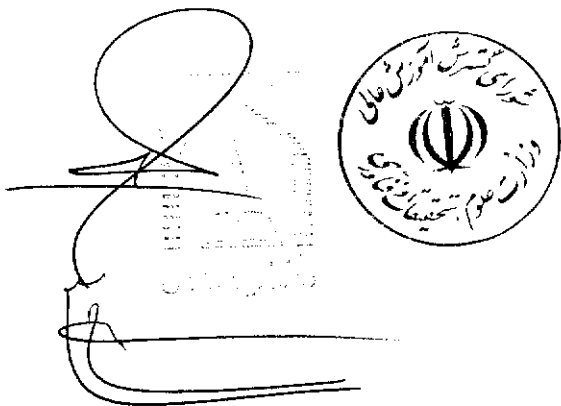
- ✓ تبیین مفهوم نقد در قدیم و جدید
- ✓ تاریخچه نقد ادبی در ادبیات عربی
- ✓ آشنائی با مکاتب نقدی معروف
- ✓ بررسی عوامل مؤثر در تحول نقد

✓ نقد گزیده ای از متون مختلف شعری و نثری در سر کلاس جهت کسب مهارت در
نقد ادبی به همراه تعیین نمونه هائی برای تحلیل و نقد از سوی دانشجویان.

منابع:

- ۱) النقد الادبی اصوله و مناهجه : سید قطب
- ۲) النقد الادبی: احمد امین
- ۳) مناهج النقد الادبی: عباس حسن
- ۴) تاریخ النقد العربی عند العرب تألیف: احسان عباس
- ۵) النقد الادبی عند العرب تألیف: حمد طه ابراهیم
- ۶) النقد المنهجي عند العرب تألیف : محمد مندور
- ۷) فی النقد الادبی تألیف : شوقی ضیف

نام درس: روش تحقیق و سمینار (درس پایه)

نوع درس: نظری و عملی

پیش‌نیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با منابع اصلی و شیوه تحقیق علمی در حوزه ادبیات به منظور کسب مهارت و توان در نوشتن مقالات ادبی به شیوه علمی

سرفصل:

✓ آشنائی با مآخذ و منابع مهم زبان و ادبیات عربی اعم از منابع و مآخذ مکتوب

و مجازی (الکترونیکی)

✓ آشنائی با اصول تحقیق ادبی، مراحل و مناهج مختلف یک تحقیق ادبی

✓ نوشتن دو مقاله مبتنی بر اصول تحقیق ادبی و ارائه یک سمینار

منابع: ۱

(۱) البحث الادبی - تألیف شوقی ضیف

(۲) سایتهای ادبی در اینترنت

(۳) کیف تکتب بحثاً اورساله: الدكتور احمد شلبی

(۴) منهج البحث و تحقیق النصوص: الدكتور یحیی و هیب الجبوری

Handwritten signature and scribbles.

٥) اصول تحقيق التراث: عبدالهادى الفضلى

٦) اصول البحث: عبدالهادى الفضلى

٧) فى مناهج البحث و تحقيق النصوص: الدكتور محمد زكرايه عنانى والدكتور محمد رمضان

سعيده

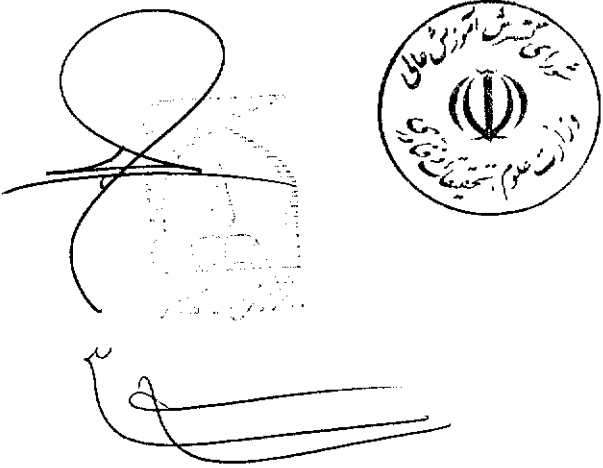
٨) فى مصادر التراث العربى: الدكتور السعيد الورقى

٩) المكتبة العربيه و منهج البحث: الدكتور محمدرضوان الدايه

١٠) چگونه تحقيق كنيم: دكتور سيدعباس كاظمى

١١) نقد و تصحيح متون: نجيب مايل هروى

١٢) راهنمائى تصحيح متون: جوياء جهانبخش

نام درس: تفاسیر ادبی قرآن کریم (درس پایه)

نوع درس: نظری

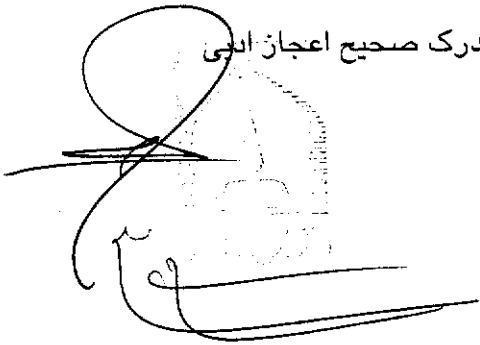
پیش‌نیاز: مباحث علوم بلاغی

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با مهمترین تفاسیر ادبی و هنری قدیم و جدید به منظور درک صحیح اعجاز ادبی

قرآن کریم

سرفصل:

✓ بررسی و تحلیل متون منتخبی از تفاسیر ادبی معروف قدیم و جدید مانند:

✓ تفسیر الکشاف

✓ تفسیر مجمع البیان

✓ تفسیر البحر المحیط

✓ تفسیر انوار التنزیل

✓ تفسیر فی ظلال القرآن

✓ تفسیر ابی السعود

✓ تفسیر المنار

✓ تفسیر المیزان

✓ التصوير الفنی فی القرآن

منابع:

(۱) تفسیر الکشاف تألیف: زمخشری

(۲) تفسیر مجمع البیان تألیف: طبرسی

(۳) تفسیر البحر المحیط تألیف: ابوحیان

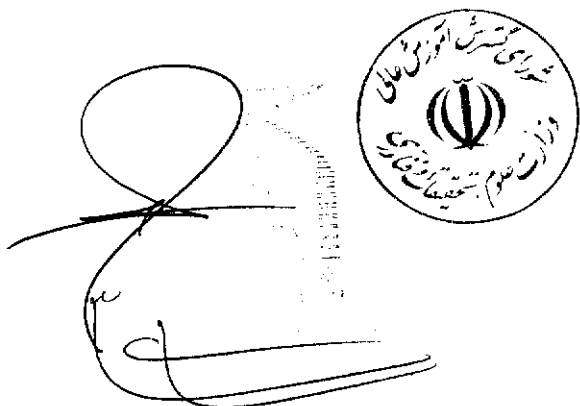
(۴) تفسیر انوار التنزیل تألیف: بیضاوی

(۵) تفسیر فی ظلال القرآن تألیف: سید قطب

(۶) تفسیر ابواسعود تألیف: ابوالسعود

(۷) تفسیر المنار تألیف: رشیدرضا

(۸) تفسیر المیزان تألیف: علامه طباطبایی

نام درس: شعر عربی از آغاز تا پایان دوره اموی (درس تخصصی)

نوع درس: نظری

پیش‌نیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با سیر تحول فنون شعری این دوره و مهمترین شاعران آن و نیز تحلیل و بررسی نمونه‌های شعری به همراه سبک‌شناسی آن.

سرفصل:

✓ تحلیل و بررسی شعر معلقات

✓ شعر صعایک

✓ بررسی موضوع انتحال و منابع شعر جاهلی

✓ تحلیل و بررسی نمونه‌هایی از شعر دوره اسلامی (شعر متعهد اسلامی)

✓ نمونه‌هایی از شعر دوره اموی مانند شعر سیاسی

✓ شعر نقائض

منابع:

(۱) دواوین شعرای معروف این دوره

(۲) معلقات سبع تألیف زوزنی

(۳ و ۴) المجانی الحدیثه ج ۱ و ۲ تألیف: فؤاد افرام البستانی

(۵) مختارات ابن شجری

(۶) مفضلیات: مفضل بن الضبی

دانشگاه تهران
کتابخانه مرکزی
کتابخانه تخصصی ادبیات
۱۳۹۸

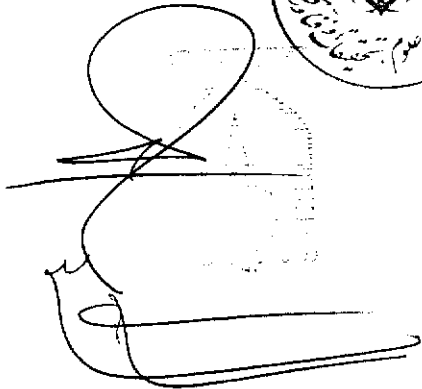
- (٧) الادب الجاهلي: الدكتور غازي طليمات و عرفان الاشقر
- (٨) الملابس العربية في الشعر الجاهلي: يحيى و هيب الجبوري
- (٩) مصادر الشعر الجاهلي: ناصر الدين الاسد
- (١٠) تاريخ الشعر السياسي الى منتصب القرن الثاني: الدكتور احمد الشايب
- (١١) تاريخ الجاهلية: الدكتور عمر فروخ
- (١٢) التمثيل الصوتي للمعاني دراسه نظريه و تطبيقه للشعر الجاهلي الدكتور حسنى عبدالجليل يوسف
- (١٣) في النقد والادب ج ١ و ٢ ايليا الحاوي
- (١٤) حزب الشيعة في ادب العصر الاموي: الدكتور ثريا عبدالفتاح ملحس
- (١٥) مدخل الى ادب العصر الاموي: الدكتور ثريا عبدالفتاح ملحس
- (١٦) حزب الخوارج في ادب العصر الاموي: الدكتور ثريا عبدالفتاح ملحس
- (١٧) المستشرقون والشعر الجاهلي: يحيى و هيب الجبوري
- (١٨) رؤوس و نصوص في قضايا الحروب الجاهلي: الدكتور العفة السرقاوي
- (١٩) في النقد الجمالي رؤيه في الشعر الجاهلي: الدكتور احمد محمود خليل
- (٢٠) تاريخ الشعر في الجزيرة العربية: الدكتور محمد حسنى المصطفى
- (٢١) في ادب العربي من ظهور الاسلام الى نهايه العصر الراشدي: الدكتور حبيب يوسف

مغنيه

(٢٣) شعراء تغلب في الجاهلية: الدكتور على ابوزيد

(٢٤) العصر الاموي: الدكتور قصي الحسين

(٢٥) الفنون الادبيه في العصر الاموي: الدكتور قصي الحسين والدكتور

۲۶) مواقف في الادب الاموي: الدكتور عمر فاروق الطباع

۲۷) حياه الشعر في الكوفه الى نهايه القرن الثاني للهجره: يوسف خليو

۲۸) شعراء بني اسد الى نهايه القرن الثالث المهجري: محمد عثمان علي

۲۹) شعر البصره في العصر الاموي: الدكتور عون شريف قاسم

۳۰) تاريخ الشعر العربي الى نهايه القرن الثالث الهجري: نجيب البهيبيتي

نام درس: نثر عربي از آغاز تا پايان دوره اموي (درس تخصصي)

نوع واحد . نظري

پيش نياز . ندارد

تعداد واحد . ۲

هدف :

آشنائي با سير تحول فنون نثر عربي در اين دوره و تحليل و بررسي نمونه هاي نثري

بهمراه سبک شناسي آنها و آشنائي با مشهورترين نويسندگان اين دوره

سرفصل:

✓ تحليل و بررسي فنون مختلف نثري دوره جاهلي، اسلامي و اموي

✓ انواع خطابه ها

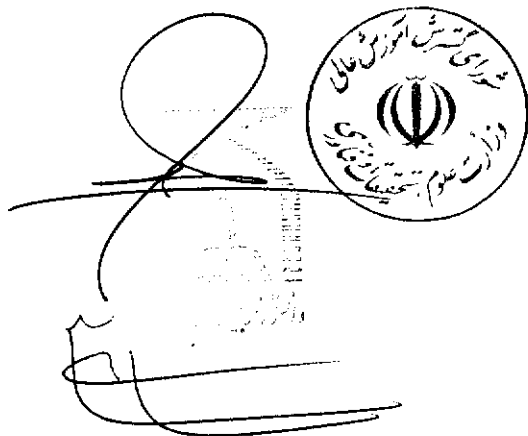
✓ سجع الكهان

✓ قرآن كريم

✓ حديث نبوي

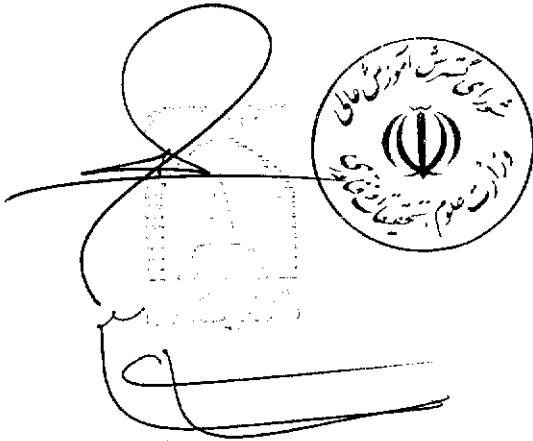
✓ نهج البلاغه

✓ انواع ترسل

منابع:

- ١) الفن و مذاهبه فى النثر العربى تأليف دكتور شوقى ضيف -
- ٢) تاريخ الادب العربى العصر الجاهلى - تأليف دكتور شوقى ضيف -
- ٣) قرآن كريم
- ٤) نهج البلاغه
- ٥) نهج الفصاحه
- ٦) تاريخ الترسل النثرى عند العرب فى الجاهليه ج ١: الدكتور محمود المقداد
- ٧) تاريخ الترسل النثرى عند العرب فى صدر الاسلام ج ٢: الدكتور محمود المقداد
- ٨) الادب فى موكب الحضاره الاسلاميه كتاب النثر: مصطفى الشكعه
- ٩) النثر الفنى فى القرن الرابع الهجرى: الدكتور زكى مبارك

نام درس: شعر عربی دوره عباسی (درس تخصصی)

نوع درس: نظری

پیش‌نیاز: شعر عربی از آغاز تا پایان دوره اموی

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با فنون مختلف شعری این دوره و نقد و تحلیل آن، تحلیل و بررسی نمونه‌های

شعری به همراه سبک‌شناسی آن

سرفصل:

✓ تحلیل و بررسی نمونه‌های معروف شعری این دوره مانند:

✓ اشعار ابونواس

✓ بشاربن برد

✓ العتاهیه

✓ ابوالعلائی معری

✓ ابوتمام

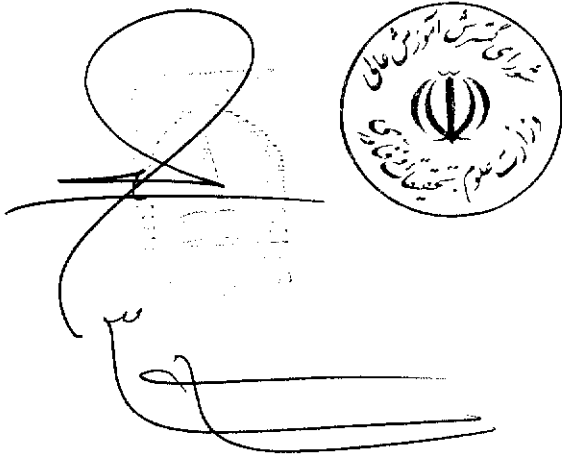
✓ بحتری

✓ متنبی

✓ ابن فارض

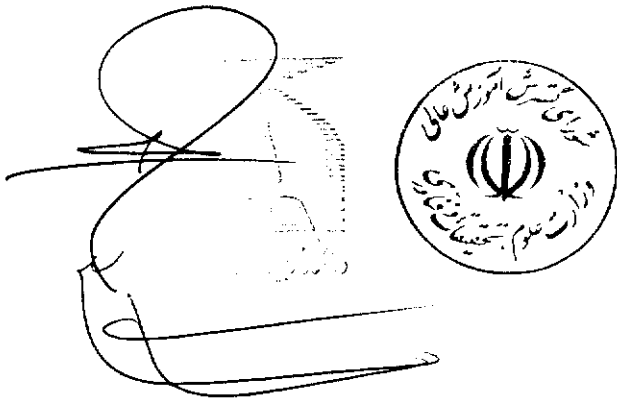
✓ شریف‌رضی

✓ مهیار دیلمی

منابع:

- (١) المجانى الحديثه ج ٣ تأليف : فؤاد افرام البستاني
- (٢) دواوين شعراى دوره عباسى
- (٣) موقف الشعر من الفن و الحياه فى العصرالعباسى: الدكتور محمدزكى العشماوى
- (٤) فى الادب العباسى: الدكتور عزالدين اسماعيل
- (٥) فى الادب العباسى: الدكتور محمدمهدي البصير
- (٦) الشعر فى بغداد: الدكتور احمدعبدالستارالجوادى
- (٧) مقدمه القصيده العربيه فى العصرالعباسىالثانى: الدكتور حسين عطوان
- (٨) التيارالاسلامى فى شعرالعصرالعباسىالاول: الدكتور مجاهد مصطفى بهجت
- (٩) المكتبه الشعريه فى العصرالعباسى: الدكتور مجاهد مصطفى بهجت
- (١٠) الشعر و الشعراء فى العصرالعباسى: الدكتور مصطفى الشكعه
- (١١) الادب العربى فى بلاد عضدالدوله البويهى: الدكتور عبداللطيف عمران
- (١٢) الزندقه والشعوبيه: الدكتور حسانى عطوان
- (١٣) اربعة شعراء عباسيون: الدكتور نورى القيسى
- (١٤) اتجاه الشعرالعربى فى القرن الرابع الهجرى: الدكتور بنيل خليل ابوحاتم
- (١٥) الادب العربى و تاريخيه فى العصرين الاموى و العباسى: الدكتور عبدالمنعم الخفاجى
- (١٦) فى النقد والادب ج ٣ العصرالعباسى: ايلياالحاوى

نام درس: نثر عربی دوره عباسی (درس تخصصی)

نوع واحد: نظری

پیش نیاز: نثر عربی از آغاز تا پایان دوره اموی

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با سیر تحول فنون مختلف نثری در این دوره و نقد و تحلیل آنها و تحلیل و بررسی نمونه های نثری به همراه سبک شناسی آن و آشنائی با مشهورترین نویسندگان این دوره.

سرفصل:

✓ تحلیل و بررسی نمونه هائی از متون نثری این دوره

✓ کلیه و دمنه

✓ رسائل

✓ مقامات بدیع الزمان همدانی

✓ مقامات حریری

✓ رسائل ابن العمید

✓ رسائل ابوبکر خوارزمی

منابع:

(۱) الفن و مذاهبه فی النثر العربی: شوقی ضیف -

(۲) تاریخ الادب العربی: عمر فروخ

(۳) الموجز فی الادب العربی و تاریخه: حنا الفاخوری

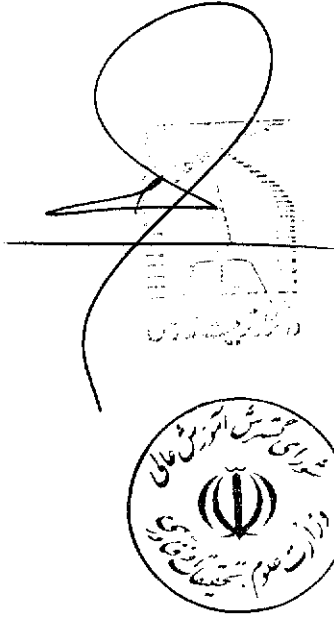
(۴) النثر الادبی الاندلسی فی القرن الخامس: علی بن محمد

(۵) مراحل تطور النثر العربی فی نمازجه: الدكتور علی شلق

(۶) المقدمه فی نقد النثر العربی: علی حب الله

- ٧) فنون النثر الادبي ٢جلد: الدكتور محمد مسعود جيران
٨) اعلام النثر الفنى فى العصر العباسى: الدكتور عمر الدقاق
٩) محاورات مع النثر العربى: الدكتور مصطفى ناصف

ق

نام درس: شعر دوره معاصر (درس تخصصی)

نوع واحد . نظری

پیش نیاز : شعر عربی از آغاز تا پایان دوره اموی و شعر عربی در دوره عباسی

تعداد واحد . ۲

هدف:

آشنائی با فنون مختلف شعری این دوره و بررسی و تحلیل تحول این فنون و بررسی چگونگی و میزان تأثیر پذیری این فنون از ادبیات غرب - تحلیل و بررسی نمونه های شعری این دوره و آشنا شدن با شعرای معروف این دوره از مکاتب مختلف ادبی

سرفصل:

✓ بررسی و تحلیل تحول شعر معاصر عربی

✓ مسائلی از قبیل شعر نو و نوگرایی (الحدائثه) در ادبیات عربی معاصر

✓ تحلیل و بررسی شعر شعرای مشهور این دوره مانند:

✓ محمود سامی البارودی

✓ حافظ ابراهیم

✓ احمد شوقی

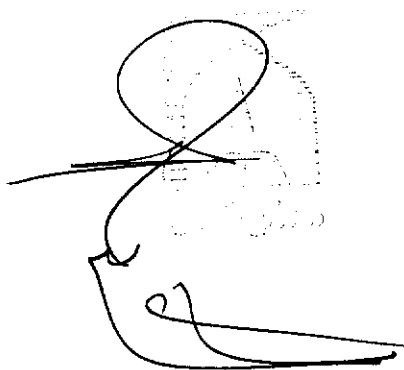
✓ معروف رصافی

✓ محمد مهدی جواهری

✓ ایلیا ابوماضی

✓ خلیل مطران

✓ ادونیس

✓ محمود درویش

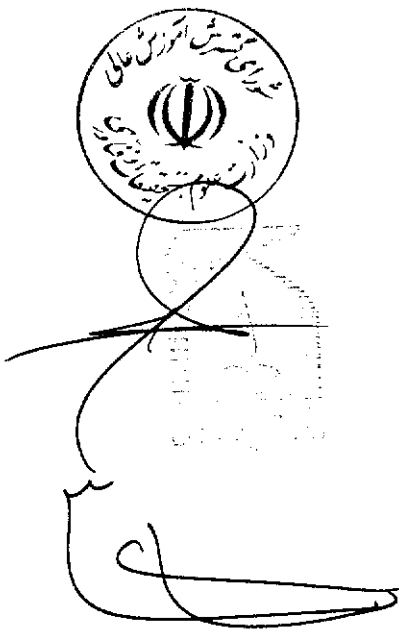
✓ زین الدین مناصره

✓ ابولقاسم شابی

✓ عبد الوهاب بیاتی

منابع:

- (۱) کتب تاریخ ادبیات عربی
- (۲) دو اوین شعراي یاد شده
- (۳) دراسات فی الشعرالعربی المعاصر: شوقی ضیف
- (۴) الشعرالعربی المعاصر: عزالدین اسماعیل
- (۵) معجم الباطین للشعراء للعرب المعاصرین : هیئه المعجم
- (۶) حركات الشعر فی العصر الحديث : عزیزه مریدن
- (۷) تاریخ الشعر العربی الحديث : احمد قبش
- (۸) وجوه مزیئه فی الادب العربی الحديث : عیسی فتوح

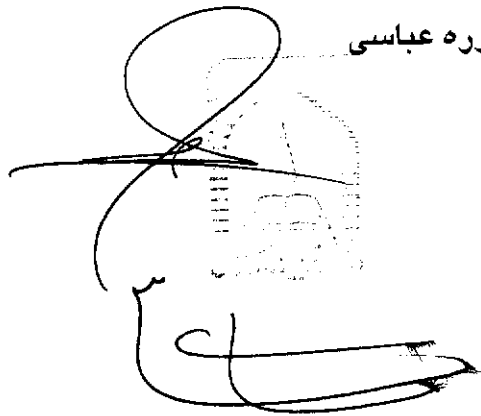
نام درس: نثر دوره معاصر (درس تخصصی)

نوع واحد: نظری

پیش نیاز: نثر عربی آغاز تا پایان دوره اموی و و نثر عربی در دوره عباسی

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با فنون مختلف نثری این دوره و بررسی و تحلیل سیر تحول این فنون و بررسی چگونگی و میزان تأثیر پذیری این فنون ادبی از ادبیات غرب به همراه تحلیل و بررسی نمونه های نثری و آشنائی با مهمترین نویسندگان این دوره

سر فصل:

- ✓ آشنائی با عوامل مهم نهضت ادبی
- ✓ علل و اسباب تحول نثر معاصر
- ✓ آشنائی با فنون مختلف نثری مانند:

✓ داستان کوتاه

✓ داستان بلند

✓ رمان

✓ نمایشنامه

✓ مقاله

✓ خطابه بررسی و تحلیل نمونه های نثری از نویسندگان زبردست این دوره از کشورهای مختلف مانند مصر - سوریه، عراق، سودان، تونس - الجزائر - لبنان و

فلسطین

✓ آشنایی با زندگی نامه معروفترین نویسندگان از جمله:

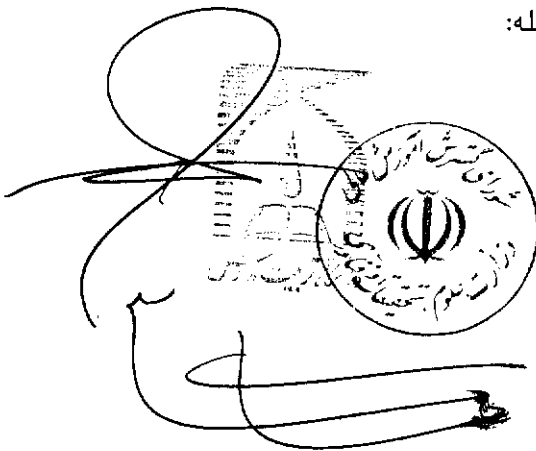
✓ طه حسین

✓ توفیق الحکیم

✓ نجیب محفوظه

✓ حنایمه

✓ منقلوطی

✓ صادق الرافي

✓ جبران خليل جبران

✓ ميخائيل نعيمة

منابع:

- (١) كتب تاريخ ادبيات
- (٢) الادب العربي الحديث (٢ جلد) عمر الدسوقي
- (٣) دراسات في الادب العربي الحديث و مدارسه -عبدالمنعم الخفاجي
- (٤) فن القصة : محمود يوسف نجم
- (٥) دراسات في القصة العربيه الحديثه : محمد زغلول سلام
- (٦) القصة العربيه ، اجيال و آفاق : احسان عباس
- (٧) تطور الروايه العربيه الحديثه في مصر : عبدالحسن طه بدر
- (٨) تطور الروايه العربيه في بلاد اشام : ابراهيم السعافين

Handwritten signature and stamp of the Ministry of Education, Higher Education and Scientific Research.

نام درس: ادبیات تطبیقی (درس اختیاری)

نوع واحد . نظری

پیش نیاز . نقد ادبی و مکاتب نقدی

تعداد واحد . ۲

هدف:

بررسی روابط ادبی مختلف و وجوه تقارب و تشابه میان آنها با تأکید بر روابط ادبی میان ایرانیان و عربها به منظور غنی سازی فرهنگ ملی و ایجاد تفاهم و دوستی میان ملتها

سر فصل :

✓ تعریف ادبیات تطبیقی و تضارب آراء در این باره

✓ مکاتب معروف ادبیات تطبیقی

✓ میدان های پژوهش در ادبیات تطبیقی

✓ بررسی نقش و جایگاه ادبیات عربی و میزان تأثیرپذیری آن از ادبیات های دیگر

و تأثیر گزاری آن بر آنها

✓ بررسی تأثیر و تأثر متقابل بین ادبیات فارسی و عربی

منابع:

(۱) الادب المقارن: غنیمی هلال

(۲) الادب المقارن: طه ندی

(۳) الادب المقارن: محمد سعید جمال الدین

(۴) آفاق الادب المقارن عربياً و عالمياً: حسام الخطیب

نام درس: مباحث زبان‌شناسی عربی (درس اختیاری)

نوع درس: نظری

پیش‌نیاز: مباحث صرف و نحوی

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنائی با مباحث مهم زبان‌شناسی جدید و نظریه‌ها و مکاتب زبان‌شناسی و مباحث مهم

زبان‌شناسی عربی به منظور کمک به درک صحیح و بهتر ادبیات

سرفصل:

- ✓ تبیین مفهوم زبان‌شناسی قدیم و جدید
- ✓ آشنائی با تاریخچه زبان‌شناسی در زبان عربی
- ✓ تفاوت فقه‌اللغه و علم‌اللغه
- ✓ ارتباط زبان‌شناسی با صرف و نحو قدیم عربی
- ✓ ارتباط زبان‌شناسی با ادبیات گفتاری و نوشتاری
- ✓ قرآن کریم و مسائل مستحدثه در زبان‌شناسی عربی

منابع:

- ۱- الخصائص تألیف ابن جنی
- ۲- فقه اللغته سر العربیة تألیف ثعالبی
- ۳- دراسات فی فقه اللغة تألیف یعقوب بکر
- ۴- فقه اللغته تألیف صبحی صالح

نام درس: ادبیات مغرب و اندلس (درس اختیاری)
نوع واحد: نظری

پیش نیاز . کلیه واحدهای مربوط به متون شعر و نثر از آغاز تا پایان دوره اموی و

دوره عباسی

تعداد واحد . ۲

هدف:

آشنائی با سیر تحول ادبیات عربی در اندلس بیان ویژگیهای فنی و محتوایی ادبیات این

دوره به همراه آشنائی با مشهورترین ادبا و جایگاه ادبی آنها

سر فصل:

علاوه بر تدریس یک دوره تاریخ ادبیات موجز و مختصر این دوره، دانشجو با مهمترین

فنون ادبی و نمونه های شعری و نثری و مهمترین شعرا و نویسندگان آشنا خواهد شد.

منابع :

(۱) الادب العربی فی الاندلس: علی محمد سلامه

(۲) الادب الاندلسی : محمد عبد المنعم الخفاجی

(۳) تاریخ الادب العربی فی المغرب : شوقی ضیف

(۴) تاریخ الادب العربی: عمر فروغ

(۵) نفع الطیب فی غصن الاندلس الرطیب ۸ جلد: المقرئ التلمسانی

(۶) القصیده الاندلسیه: الدكتور عبد الحمید عبدالله الحرامه

(۷) الادب الاندلسی: الدكتور عبدالعزیز عتیق

(۸) تاریخ الادب الاندلسی: ۲ جلد احسان عباس

(۹) فی تاریخ المغرب والاندلس: الدكتور احمد مختار العبادی

١٠) معجم الحضاره الاندلسيه: الدكتور يوسف فرحات والدكتور يوسف عيد

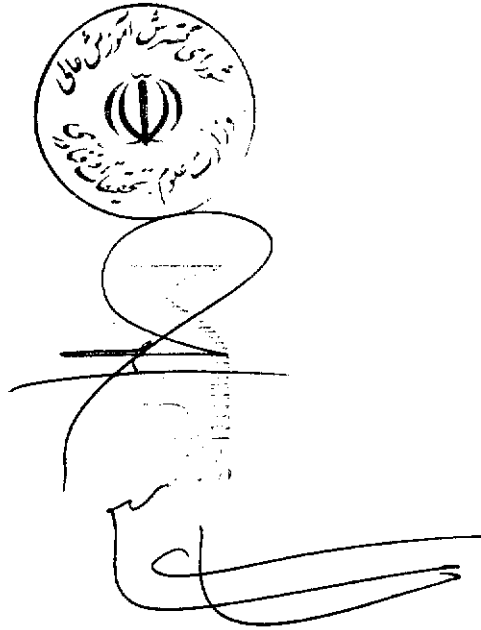
١١) فى الشعر الاندلسى: الدكتور عدنان صالح مصطفى

١٢) المختار من الشعر الاندلسى: الدكتور محمدرضوان الدايه

١٣) الشعر فى عهد المرابطين و الموحدين بالاندلس: الدكتور مجيد السعيد

١٤) الفكاهه فى الادب الاندلسى: الدكتور رياض قزيحه

١٥) موسوعه شعراء العصر الندلسى: محمد العريس

نام درس : ادبيات عرفانى (درس اختيارى)

نوع درس : نظرى

پیش نیاز: ندارد

تعداد واحد: ۲

هدف:

آشنایی با متون نثری و شعری عرفانی در دوره های مختلف ادبیات عربی و بیان ویژگیهای فنی و محتوایی آن و آشنائی با چهره های مشهور ادبیات عرفانی عربی.

سرفصل:

✓ تحلیل و بررسی نمونه های عرفانی در آیات و احادیث

✓ بررسی و تحلیل نمونه های شعری عرفانی نظیر:

✓ ابن فارض

✓ محی الدین بن العربی

✓ - رابعه عدویه

✓ - عقیف الدین تلمسانی

✓ بررسی نمونه های عرفانی در ادبیات معاصر مانند آثار عرفانی میخائیل

نعیمه

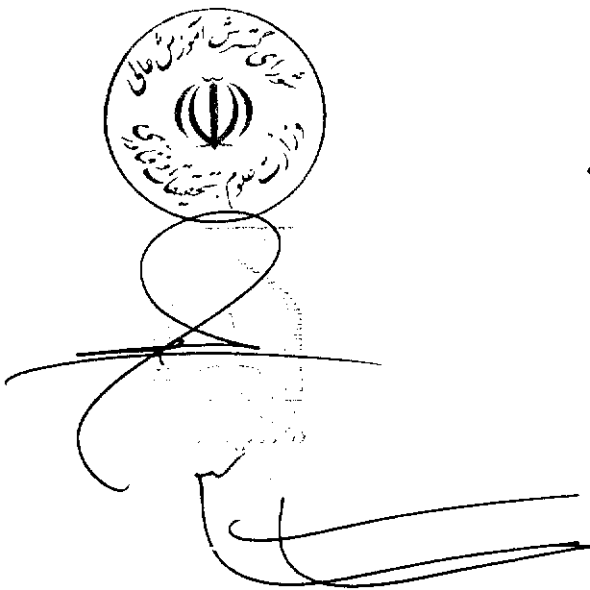
✓ بررسی و تحلیل مصطلحات الصوفیه

✓ نمونه های نثر عرفانی مانند رساله قشیریه

✓ فتوحات مکیه

✓ فصوص الحکم

✓ مقامات العشاق تألیف الشاب الظریف

✓ اللمع تأليف ابن سراج

منابع :

- ١) الادب الصوفي في مصر في القرن السابع - علي صافي حسين
- ٢) الرمزية في الادب العربي - درويش الجندی
- ٣) محي الدين العربي - طه عبدالباقي سرور
- ٤) التصوف الاسلافي - حسن عاصي
- ٥) تجليات الشعر الصوفي - امين يوسف العوده
- ٦) الادب الاسلامي الصوفي - حتى نهاية القرن الرابع - علي صبح

ادبيات زنان (درس اختياري)

نوع واحد : نظري

پيش نياز : ندارد

تعداد واحد : ٢

هدف : آشنائي با جايگاه زنان در ادبيات عربي قديم و جديد و مشهور ترين ادبای زن و نقد

و تحليل آثار مشهور زنان ادیب در دوره های مختلف

[Handwritten signature and scribbles]

سرفصل :

✓ ضمن بیان مقدمه ای در باب جایگاه زن در ادبیات قدیم و جدید و مقایسه آن با

دیدگاه اسلامی در این باره

✓ بیان و تحلیل آثار شعری و نثری زنان معروفی چون

✓ خنساء

✓ لیلا

✓ رابعه عدویه

✓ حضرت زهرا (س)

✓ حضرت زینب (س)

✓ حضرت سکینه (س)

✓ هند انصاری (شاعره دوره اموی)

✓ ولاده

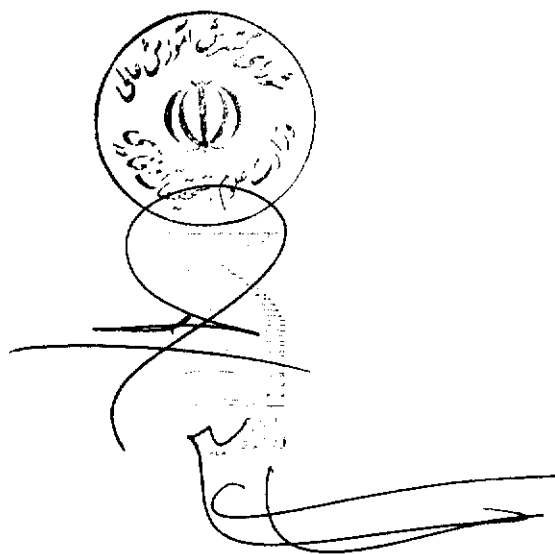
✓ عائشه باغونیه

✓ نوال سعداوی

✓ بنت الشاطئ

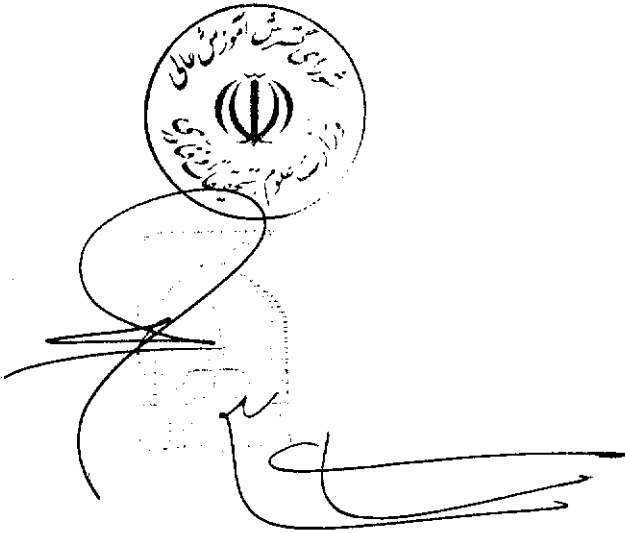
✓ نازک الملائکه

✓ - غاده السمان

منابع :

- ١) رمزية المرأة في الرواية - جوج طرابيشي
- ٢) عالم المرأة في الشعر الجاهلي - حسني عبدالجليل يوسف
- ٣) المرأة في الشعر الجاهلي - احمد محمد الحوفي
- ٤) بلاغات النساء - ابن طيفور

نام درس : ادبیات داستانی (درس اختیاری)

نوع درس : نظری

پیش نیاز : ندارد

تعداد واحد : ۲

هدف : آشنائی با سیر تحول ادبیات داستانی عربی از آغاز تا عصر حاضر و بررسی فنون

مختلف داستان و اشکال داستانی و نیز بررسی و نقد نمونه های داستانی قدیم و جدید

تحلیل عناصر هنری در آن

سر فصل :

✓ بررسی اشکال و قالبهای داستانی قدیم و مقایسه آن با اشکال داستانی جدید

✓ جایگاه داستان در قرآن کریم

✓ مقامات

✓ داستان به زبان حیوانات

✓ داستانهای فلسفی

✓ داستان الف لیله و ليله

✓ کلیله و دمنه

✓ سیره نویسی

✓ رمان

✓ انواع داستان از لحاظ محتوا و مواد داستانی

✓ بررسی آثار داستان نویسان مشهور معاصر عربی

منابع :

(۱) فن القصه - محمد یوسف نجم

(۲) دراسات فی القصه و المسرح - محمود تیمور

(۳) آثار نجیب محفوظ

(۴) آثار توفیق الحکیم

(۵) آثار جبران خلیل جبران

(۶) آثار - میخائیل نعیمه و طه حسین

نام درس : ادبیات دوره وسیط (درس اختیاری)

نو واحد : نظری

پیش نیاز : کلیه واحدهای مربوط به متون شعر و نثر از آغاز تا پایان دوره اموی و

عباسی

تعداد واحد : ۲

هدف :

آشنائی با سیر تحول ادبیات عربی در دوره وسیط (بعد از سقوط بغداد تا عصر حاضر) و بیان ویژگیهای فنی و محتوایی ادبیات این دوره بهمراه آشنائی با مشهورترین ادبا و جایگاه

ادبی آنها

سر فصل :

علاوه بر تدریس یک دوره تاریخ ادبیات موجز و مختصر این دوره ، دانشجو با مهمترین فنون ادبی و نمونه های شعری و نثری و مهمترین شعرا و نویسندگان آشنا خواهد شد .

منابع :

(۱) تاریخ الادب العربی ۳ جلد عمرموسی پاشا

(۲) الادب العربی من الانحدارالی الازدهار - جودت الרכابی

(۳) مطالعات فی الشعر المملوکی و العثماني : بکری شیخ امین

(۴) مدخل الی الادب العربی فی العصر العثماني: الدكتور راتب سکر

(۵) الحركه الشعريه فی زمن الممالیک فی حلب الشهباء: الدكتور احمد فوزی الهیب

(۶) المدائح النبويه: الدكتور سالم محمد

نام درس : روش تدریس (اختیاری)

نوع درس: نظری و عملی تعداد واحد: ۲ واحد

پیش نیاز: کلیه واحدهای ادبی

اهداف: آشنائی با مهارتها و الگوهای تدریس در شاخه های مختلف ادبیات عربی

سرفصلها: استاد با استفاده از مهارتهای و الگوهای موجود در کتابهای روش تدریس، دانشجویان را عملاً با روش تدریس دروس ادبی آشنا می کند، برای مثال، روش تدریس دروسی مانند متون نظم و نثر، تاریخ ادبیات، نقد ادبی و ادبیات تطبیقی مورد بحث و بررسی قرار میگیرد.

منابع:

۱) خصائص العربیة و طرق تدریسها تالیف: محمود معروف

۲) الموجه العملى لمدرس اللغة العربیة تالیف: عابد توفیق الهاشمی

۳) العربیة و آدابها بین یدیک تالیف: عبد الحسین شمس الدین

۴) المنهاج الجدید فی الادب العربی تالیف: عمر فروخ

۵) طرق تدریس اللغة العربیة تالیف: جودت الركابی

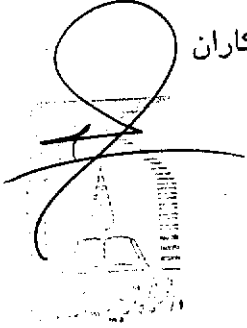
۶) الوافی فی الادب العربی تالیف: جمع من المؤلفین

۷) مهارتهای آموزشی و پرورشی تالیف: دکتر حسن شعبانی

۸) الگوهای تدریس ترجمه: محمد رضا بهرنگی (برنجی)

۹) راهنمای بهبود تدریس در دانشگاهها ترجمه: دکتر احمد رضا نصر و همکاران

A handwritten signature in black ink, consisting of several fluid, connected strokes.